

Johanna Lammi-Taskula

30.3.2021

Sosiaali- ja terveysministeriö
Liisa Siika-aho

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä

Viite: Lausuntopyyntönnö 19.2.2021 STM065:00/2019

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

Yleiset kommentit uudistuksesta ja esitysluonnokseen sisältyvistä ehdotuksista

Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta

Yleiset huomiot: THL katsoo, että HE:ssä esitetty vanhempainrahan ja -vapaan uudistus on askel oikeaan suuntaan.

Raskaus- ja erityisraskausraha: THL pitää perusteltuna, että raskaana olevalla on oma erillinen päiväraha. THL katsoo, että raskauspäivärahan joustavuuden rajoittaminen on ristiriidassa sen kanssa, että joustavuuden lisääminen on yksi uudistuksen perustavoitteista. Raskausraha alkaisi 30-14 arkipäivää ennen laskettua synnytysaikaa, HE:n mukaan joustavasti vanhemman "haluamana ajankohtana". Kuitenkin työsuhteessa olevilla 14 päivän raja on mahdollinen vain työnantajan kanssa sopimalla, mikä perustellaan TTL:n arviolla lisääntyvistä sairaslomista, jotka aiheuttavat kustannuksia työnantajalle. Olisi hyvä avata, mihin aineistoihin TTL:n arvio perustuu, sillä aiemmissa selvityksissä (STM Selvityksiä 2011:12) on todettu, ettei raskaana olevilla naisilla ei ole sairauspoissaoloja enempää kuin muilla naisilla.

Vanhempainraha: THL pitää myönteisenä, että ansiosidonnainen vanhempainvapaa pitenee vajaalla kahdella kuukaudella. Tämä on tärkeää pikkulapsiperheiden toimeentulon kannalta, ja samalla vähenee tarve kotihoidon tuen käyttöön. THL katsoo, että vapaan tasajaon vanhempien kesken asettaminen lähtökohdaksi parantaa naisten asemaa työelämässä, ja isän luovuttamattoman vapaakiintiön piteneminen lähes neljään kuukauteen vahvistaa isien vanhemmuutta. Pidempi isäkiintiö luo isien työpaikoilla nykyistä parempia edellytyksiä pidemmän vapaan pitämiseen, sillä se ohjaa vastuuta töiden organisoinnista työnantajalle, mikä puolestaan tekee isille helpommaksi jäädä vapaalle.

THL pitää myönteisenä, että vanhempainrahan käyttö tulee joustavammaksi, kun molemmat vanhemmat voivat perheen tilanteen mukaan käyttää vanhempainrahapäiviä useissa eripituisissa jaksoissa ja myös osa-aikaisesti siihen asti, kun lapsi täyttää kaksi vuotta. Tämä helpottaa erityisesti yrittäjien, itsensä työllistäjien, työttömien ja opiskelijoiden mahdollisuuksia käyttää vanhempainpäivärahaa.

THL pitää myönteisenä, ettei vanhempainpäivärahaan ole oikeutta samalta ajalta, kun henkilö on lakisääteisellä vuosilomalla. Toisin kuin nykyjärjestelmässä, vanhemmalla ei tällöin ole mahdollisuutta vain nostaa vanhempainpäivärahaa lisäämättä vapaita.

THL pitää hyvänä, että terminologian muutoksen myötä (ei enää puhuta äideistä ja isistä vaan vanhemmista) lainsäädäntö kohtelee erilaisia perheitä samalla tavalla riippumatta vanhempien sukupuolesta. Samalla on kuitenkin varmistettava, ettei tietoisuus hoivan ja vanhemmuuden jakautumisen sukupuolittuneista käytännöistä hämärry. THL edellyttää, että vapaiden käytön tilastointi on edelleen toteutettava niin, että voidaan seurata äitien ja isien vanhempainvapaiden käyttöä ja sen muutosta vapaan eri osien tasolla.

Johanna Lammi-Taskula

30.3.2021

THL pitää hyvänä, että molemmille vanhemmille ehdotetaan maksettavaksi korotettua vanhempainpäivärahaa. Pulmallista on kuitenkin korotuksen kohdentaminen kolmelle ensimmäiselle vapaaviikolle, joita käyttää jo nyt valtaosa isistä (usein yhtä aikaa äidin kanssa), joten kannustin ei juurikaan lisää vapaan käyttöä. Kannustin ei myöskään kohdistu niihin isiin, jotka eivät saa ansiosidonnaista päivärahaa ja jättävät muita useammin vapaan pitämättä (esim. opiskelijat tai työttömät). Korotettu päiväraha on edullista työnantajille, jotka maksavat täyttää palkkaa usein juuri ensimmäisten vapaaviikkojen aikana ja saavat tältä ajalta päivärahan kompensationsa.

THL toteaa, ettei esitys korotetuista vanhempainpäivärahoista kohtelee sukupuolia tasa-arvoisesti, kun äiti saa korotettuna 16 vanhempainpäivärahan lisäksi myös 40 raskausrahopäivää, mutta isä vain 16 vanhempainrahopäivää. Uudistusta koskeva hallitusohjelman kirjaus edellyttää, että "molemmille vanhemmille maksetaan korotettua ansio-osaa nykyistä äitien osuutta vastaavasti". THL katsoo, että korotettua päivärahaa tulisi maksaa molemmille vanhemmille yhtä monen päivän ajan ja isän itsenäisen hoitovastuun kannustamiseksi vain niiltä päiviltä, joita ei pidetä yhtä aikaa toisen vanhemman kanssa.

THL katsoo, että jälkitarkastuksen tekeminen synnyttäneelle äidille tulee säilyttää vanhempainrahan maksamisen edellytyksenä. Jos tämä säännös poistetaan, on riskinä äitien synnytyksen jälkeisen terveyden heikkeneminen sekä äitien eriarvoistuminen, jos kunnat eivät enää tarjoa jälkitarkastusta julkisena palveluna, eikä kaikilla ole varaa maksaa sitä yksityisenä terveystalvona.

THL katsoo, että vanhempainrahan maksamisessa osittaisena on rajoite, joka heikentää uudistuksen tavoitteena olevaa joustavuutta ja josta muodostuu yhdenvertaisuusongelma. Säännös asettaa eriarvoiseen asemaan vanhemmat, jotka voivat hyödyntää osa-aikamahdollisuutta vain osapäiväisesti suhteessa niihin, jotka voivat hyödyntää sitä osaviikkoisesti. Osittaisena maksettu vanhempainraha kuluttaisi kokonaisen päivän, eli osittain käyttämättä jääneitä vanhempainrahopäiviä ei säästyisi myöhemmin käytettäväksi, kun taas osaviikkoisessa käytössä kokonaan käyttämättä jääneen päivän voisi siirtää myöhemmin käytettäväksi.

Laki varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja koskevan lain muuttamisesta

THL katsoo, että lapsen oikeuden samaan varhaiskasvatuspaikkaan säilyminen enintään 13 viikon poissaolon ajan vanhemman käyttäessä vanhempainrahaa on vastoin vanhempainrahauudistuksen perusajatusta vanhempainrahopäivien tasajaosta molempien vanhempien kesken, eikä se myöskään ole lapsen edun mukaista. 13 viikon jakso kattaa isän luovuttamattomat vanhempainrahopäivät, mikä ohjaa isiä pitämään vain nuo 13 viikkoa ja luovuttavan loput kiintiöstään äidille. Lapset joutuvat eriarvoiseen asemaan, jos varhaiskasvatuspaikka menetetään isän pidemmän vanhempainvapaajakson takia.

Laki työsopimuslain ja laki merimiesten työsopimuslain muuttamisesta

THL pitää pulmallisena, että työehtosopimuslakiin ehdotettujen muutosten valossa vanhempainvapaiden käytön joustavuus on huomattavasti rajallisempaa kuin sairausvakuutuslain muutosten valossa. Tämä merkitsee vähäisempää joustavuutta vanhempainpäivärahojen käyttäjien enemmistölle eli työsuhteessa oleville. THL ehdottaa, että mahdollisuuksia osa-aikaiseen vanhempainvapaaseen lisätään velvoittamalla Ruotsin tapaan työnantaja tarjoamaan 75 % työaikaa yhdistettynä osa-aikaiseen vapaaseen, jos vanhempi näin haluaa.

THL pitää pulmallisena, että työssäoloaikaehto säilytetään osittaisen hoitovapaan saamisen edellytyksenä. Tämä rajaa pois osa-aikatyön tekemisen mahdollisuuden niiltä vanhemmilta, jotka ovat menossa uuteen työpaikkaan vanhempainvapaan kanssa lomittain tai sen jälkeen. Kun uudistuksen tavoitteena on lisätä joustavuutta ja osa-aikatyön mahdollisuuksia, tulisi työssäoloaikaehdon merkitystä arvioida ja sen säilyttäminen perustella.

Vaikutusten arviointi

Johanna Lammi-Taskula

30.3.2021

Vaikutukset julkiseen talouteen: THL katsoo, että uudistuksen lisäkustannukset (80 milj. euroa vuodessa) olisi tarpeen suhteuttaa vanhempainpäivärahoista nykyisin aiheutuviin kustannuksiin, jotta lisäkustannusten merkittävyyttä voidaan arvioida. Vanhempainpäivärahojen kustannukset ovat laskeneet 15 prosenttia vuodesta 2015 vuoteen 2019 vuosittain syntyvien lasten lukumäärän jyrkän vähenemisen seurauksena, vaikka pidempiä isyysvapaita käyttävien isien osuus on samaan aikaan kasvanut. Olisi hyvä kuvata, miten laskelmissa on arvioitu varhaiskasvatuksen lisääntyvä käyttö ja kotihoidon tuen käytön väheneminen, jos perhe käyttää kaikki vanhempainrahat.

Vaikutukset yrityksiin: THL katsoo, että naispuolisten työntekijöiden työnantajille maksettava 2 500 euron korvaus vanhemmuudesta aiheutuvista kustannuksista tulisi maksaa kaikista työntekijöistä, kun tavoitteena on merkittävästi lisätä ei-naispuolisten työntekijöiden vapaiden käyttöä. Tieto siitä, missä määrin työnantajat ovat hakeneet tätä korvausta, olisi hyödyllinen, jotta voidaan arvioida kekevatko työnantajat sen tarpeellisenä.

THL katsoo, että ehdotetun viiden päivän palkattoman omaishoitovapaan epäsuoria kustannuksia työnantajalle tulisi tarkemmin arvioida. Parin viikon isyysvapaan ajalle ei pääsääntöisesti ole hankittu sijaista (Närvi 2018), joten viiden päivän omaishoitovapaallekaan sitä tuskin hankittaisiin.

Muut yhteiskunnalliset vaikutukset: THL katsoo, että uudistuksella on vaikutusta lapsiperhepalveluiden, erityisesti äitiys- ja lastenneuvolan toimintaan, joka on oleellisessa asemassa uudistuksen toimeenpanossa ja omalta osaltaan tukemassa uudistuksen toteutumista.

Vaikutukset lapsiin ja perheisiin: THL toteaa, että uudistus toteuttaa lapsen oikeutta molempiin vanhempiin ja vahvistaa lapsen vuorovaikutusta molempien vanhempien kanssa. THL toteaa, että vaikka mahdollisuus siirtää vanhempainrahapäiviä toiselle vanhemmalle ei tiukasti ottaen tue tasa-arvoista vanhemmuuden jakautumista, se voi olla perheen talouden ja näin ollen lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeää. Jos toinen vanhempi ei pidä lainkaan vanhempainvapaata, ilman kiintiöstä luovutettavaa osuutta perhe saisi ansiosidonnaista vanhempainpäivärahaa vain runsaan puolen vuoden ajan.

Vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon: THL katsoo, että uudistus lisäisi sosiaaliturvajärjestelmämme peruseriaatteen mukaisesti vanhempien mahdollisuuksia päättää vapaiden käytöstään yksilöinä riippumatta sukupuolesta; uudistus vähentäisi vanhempien riippuvuutta toisen vanhemman valinnoista ja kannustaisi pohtimaan vapaiden käyttöä itsenäisesti. THL katsoo, että vanhempainrahan maksamista korotettuna 16 ensimmäiseltä arkipäivältä sekä äidille että isälle ei voida pitää tasa-arvoisena, koska äidille maksetaan korotettuna myös 40 raskausrahapäivää mutta isälle vain 16 vanhempainrahapäivää.

Vaikutukset työllisyyteen ja työelämään: THL katsoo, että koska säännökset vanhempainrahan osa-aikaisesta käyttämisestä asettavat eriarvoiseen asemaan vanhemmat, jotka voivat hyödyntää osa-aikamahdollisuutta vain osapäiväisesti suhteessa niihin, jotka voivat hyödyntää sitä osaviikkoisesti, tämä todennäköisesti rajoittaa vanhempainrahan osa-aikaista käyttämistä. Tällä voi olla vähäinen työllisyyttä heikentävä vaikutus.

Arvioimatta jäänyt vaikutus: THL katsoo, että hallituksen muuten kattavassa esityksessä ei tuoda esille vaikutuksia maahanmuuttajaperheisiin. Perhevapaat jakautuvat hyvin epätasaisesti vanhempien kesken perheissä, joissa vanhemmat ovat syntyneet EU:n ulkopuolella, mutta isämyönteisellä perhevapaapolitiikalla kuten kiintiöillä ja korkealla etuudella sekä joustojen lisäyksellä voidaan lisätä vapaiden käyttöä myös maahanmuuttajaperheissä (Tervola ym. 2018). Ehdotetut muutokset voivat siis hyvinkin lisätä sukupuolten tasa-arvoa myös maahanmuuttajaperheissä, vaikka kotihoidontuki todennäköisesti vaimentaa muutoksia, sillä erityisesti pakolaistaustaiset äidit käyttävät pitkiä kotihoidontukikausia.

Hallituksen esityksen toimeenpano ja seuranta

Johanna Lammi-Taskula

30.3.2021

THL pitää tarpeellisena aktiivista tiedottamisesta uudistuksesta sekä vanhempien neuvontaa mm. Kelan ja neuvoloiden toimesta sekä tiivistä ja pitkäjänteistä tutkimusseurantaa vapaiden käytön kehityksestä, jotta voidaan arvioida uudistuksen tavoitteiden toteutumista. Kelan tilastointi tulee jatkossakin toteuttaa niin, että voidaan seurata äitien ja isien vanhempainvapaiden käyttöä ja sen muutosta vapaan eri osien tasolla.

Muut kommentit

THL katsoo, että tutkimus- ja tilastotietoa on hyödynnetty kiitettävän laajasti nykytilan kuvauksessa, muutosten perusteluissa ja vaikutusten arvioinnissa. Tutkimuslähteiden ilmoittaminen on kuitenkin kirjavaa. Nykytilan kuvausta olisi hyvä täydentää tiedoilla vanhempainrahaa käyttävien isien osuuksista (ei vain isyysrahan käyttäjien osuuksista), perhevapaakustannusten kertakorvauksen käytöstä, vanhempainpäivärahakustannusten rahoituksen ajallisesta muutoksesta, kotihoidontuen kuntalisän laajasta vaihteluvälistä sekä ajallisesta muutoksesta sekä osa-aikatyön edellytyksenä olevasta työssäoloaikaehdosta.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Tiina Laatikainen